

Van het onderscheyt der Plaetschen
ende Landen, ende welcke de
ghelontste zyn.

Het IV. Capittel.

Soo ghy misschien een huys voor u begeert te bouwen
Soo let wel op de plaets, of 'tmocht u wel bevrouwen;
Want die een quaet gevest tot syne vvooningh kiest,
'Tis seker dat hy veel van synen lust verliest.

Indien ghy neder-slaet ontrent onguere poelen,
Ghy sult als metter hant het ong-mack gevoelen;
En soo ghy neemt verblyf ontrent een siltigh strand,
Het sal u schade doen, soo haest de sonne brant.

Die in een vochtigh dal syn vvoonplaets heeft genomen,
Hem sullen voor gevviss veel siekten over-komen;

Maer die op hooge stal haer tenten neder-slaen,
Die zynder in't gemeen al vry vvat beter aen.

Maer op dit gansch beleyt is vry al meer te seggen,

Ghy dient hier met verstant u saken aen te leggen;

Doch voor een korte les, siet datje neder-slaet.

Daer Vocht en daer het Droogh is in gelijcke maet.

WT het gene in de voor-gaende Capittelen ver-
klaert is, en ist niet swaerlijck af te nemen,
vvat plaets ofte Lant voor ons Lichaem bequaemst
en gefontst is: namelijk in't vvclck de geitaltenis
des Luchts soodanigh is, dat de vochtigheyt ende
drooghte by nae gematight zy, maer een weynigh
na de vvermte trecke, en de vvclcke (soo spreeket

R 5

Iusti-

Iustinus van Egypten in't tweede Boeck van syn Historie) noch door groote hitten ons Lichamen verbrande ofte verdroogen, ofte door groote koude kan doen verstijven; maer matelijck onse wermte onderhout ende verquickt, en de beste stoffe geeft tot onderhout van de levendige geesten; ende de gestaltenis onses Lichaems niet geen uyt-muytende hoedanigheden en verandert. Daer de Lenten ghematight zyn. De Somersche hitte bequaem, om de vruchten rijp te maken. De Winter wel kout: maer die nochtans door te fellen koude onse Lichamen niet en beschadige. Al waer de Lucht alsoo gestelt is, daer is voorseker het Lant vruchtbaer, ende daer vint men van alles in overvloet, en daer zyn de Luyde van bequame gedaente ende fatsoen, bloosent van aengesicht, niet te vilt ofte te loom van manieren, geestigh ende bequaem tot alle konsten, ende leven derhalven aldaer door de banck lange, ende in voorspoedige gesontheit. Soo dat een yegelijck die zyn gesontheit en leven lief heeft, vvel mach letten op vvat plaetsche hy hem nederlaet. Waer op siende *Aristoteles* seyt (*5. Politic. 11.*) dat men in het bouwen van een Stadt, voor al behoort te sien, op de ghesontheit van de plaetsche. Want dat men insonderheit moet sorge dragē voor de gesontheit van de in-woonders: en dat de selve hanght aen goet lant, hoogh ghelegen, in goede lucht, ende vwater, ende op gesonde vvinden. Daer geen Moerassen, stil-staende ofte stinckende watern omtrent en zyn.

De steden die tegen de op-gaende Son, ende in't Oosten leggen, vverden van *Hippocrates* de aer. loc. & aquis.

Et aquis. ende *Aristoteles 7. Polit. 11.* voor de ghesontite gehouden : om dat de selve (gelijck *Varro*) seyt) somers de schaduwe, ende s'vvinters de son hebben. Na dese komen de gene, die in't Noorden leggen, om dat de vvinden daer van daen komende de Lucht suyveren, ende de Lichamen verstercken, ende voor bedervinge bewaren.

Die op heete plaetsen, ende in't **Zupden** gelegen haer vvoonplaets hebben, en de Noorde vvinden niet en voelen, sultigh ende dick vvater besigen, die zyn slap, ende hebben soo grooten lust niet tot eten ende drincken, gelijck *Hippocrates* schrijft. Soodanige zyn veel sinckingen, loopen, ende koortschen onderworpe: ende in dien het Lant seer heet is, ghelijck Morenlant ende meest heel Afrijcken, daer zyn de inwoonders noch veel slapper (door het vervliegē van d'inwendige vermtē, die door de uytterlijcke hitte uyt-getrocken wert) van kort leven, kleynhertigh, bruyen en verbrant van koleur, ghekrult van haer: maer lucht ende vlijtigh van Lichaem. Indien *Leo Afer*, ende *Fr. d'Alvarez*, die gheschreven hebben de Historie van Afrijcken ende Morenlant, acht genomen hadden, op dese natuerlijcke reden, sy en soudē soo grootelijcx niet verheven hebben de ongelooflijcke soberheyt van die volckeren: vvant sy en zyn niet gulsigh, om dat sy geenē grooten appetijt en konnen krijgen, door dien dat haer de innerlijcke wermte ontbreekt. Het selve mogen wy van Spaengjaerts, Italianen, ende diergelijckeseggen.

Die in de **Noortſche** ende koude Landen woenen, vvorden met kouwe ende ghesonde vvinden door.

door-vvaeyt, zyn van de Zuyde vvinden bevrijt, hebben kout ende straf vvater, maer dat even-wel soet is. Dese zyn vvacker ende sterck van Lichaem, haer natuerlijke vvermte is veel, sy zyn stout, kloeckmoedigh, bleyck van koleur, vleesigh, poefelachtigh, insonderheyt soo by de kouwigheyt van het Lantschapeenige vochtigheyt is. Soo zyn de Duytsen, Françoisen, ende Engelsen, en voor-namelyck de Nederlanders. Dese zyn van nature groot van eten, seyt *Hippocrates*: maer vvaerom en heeft hy daer niet by-gevoeght, ende groot van drincken? vvant 't is beyde vvaer. De Griecxsche Poët *Anacreon* noemt hierom een grooten, ofte (ghelijck de Duytschen seggen) een staetelijken dronck, een *Scythischen dronck*, nae het Lantschap *Scythia* in't Noorden gelegen; ende die van *Lacedaemonien*, alse lustigh vegen vvilden, hieten dat *ἐπιπονησίον*, gelijk *Athen*. schrijft 10. 12. Siet *Erasmus* Ch. 2. Cent. 3. *Adag.* 17. Den Histori-schrijver *Tacitus*, in syn Boeck van de manieren der Duytschen, seyt dat de selvige veel drincken, ende vveynigh eten om de kouwigheyt ende onvruchtbaerheyt van haer lant. Maer hy heeft ongelijck. Want devvil den Dorst niet anders enis, als een begeerte van kouw ende vochtigheyt, ende den Honger een begeerte van vvermte ende drooghte, ende datse in't Noorden ongelijck veel groo-ter in-vvendige vvermte hebben, als die van't Zuyden, soo en ist niet vreemt datse oock meerder drincken. Soodanige luyden, seyt *Hippocrates*, zyn meer vvilt, dan gheset van manieren, sy zijn langh van leven, om de sterckte van haer nature, ende
krach-

krachte: even-wel pleuris, loopende oogē, bloeyen uyt de neus, ende heete Koortschen onderworpen.

Die haer op vochtige plaetsen onthouden, zyn glat van huyl, los en slap van ghevrichten, maer fraey van aengesicht, gelijk *Avicenna* seyr. Dese vverden met langhduerige siekten ghequelt, ende vallen dickwils in sinckingen: gelijk in tegendeel de Lichamen in drooge Landen herr, droogh, vast, sterck, ende vvacker zyn, ende soo onderwerpen niet de gebrekē die uyl vochtigheyl ofte bedervinge van humeuren komen.

Die hooge en berghachtige plaetsen bewoonen, zyn fris, sterck, ghesont, mogen vvel tegen den arbeyt, leven langh, ende zyn tot alles bequaem.

Die in leege ende holle plaetsen leven, insonderheyl in valleyen die in't Oosten ofte Noorden bergen voor haer hebben, alsoo sy van geen ghesonde vvinden doorwaeyt en konnen werden, ende 'rgene niet doorwaeyt en wert de bedervinge onderworpe is, soo en ist niet mogelijck, of soodanige menschen moete veel sieckelijck zyn. Hebben daer beneffens geen moet, noch stoutigheyl, ghelijck die op de bergen woonen. Sonder reden verwondert hem dan den vermelten *Leo*, dat de inwoonders van den hoogen bergh *Megeza* in Afrijcken blanck, groot, ende sterck, ende die in't platte lant woonen, kleyn, slap, en swart zyn: Want de menschen, de beesten, en de boomen van't geberghie zyn door de banck van veel stercker nature, als de andere. Iae, d'oude luyden van hondert jaer op den bergh *Atlas*, zyn noch kloeck, gelijk *Leo* betuyght. Dese sterckte van de bergh-luyden, maeckt dat sy seer voor haer vry-

vryheyt strijden, ende haer niet lichtelijck onder eens anders gebiet en laten brengen. Gelijk men hedenſdaegs aen de Swiſers ſiet: ende de Romeynen eertijts geproeft hebben, aen de bergh-luyden van *Genua*, die haer ghewelt meer als hondert jaer tegen-geſtaen hebben, en en konden geenſins overwonnen werdē, voor datſe in't platte lant verplaeſt wordē; doen warenſe eerſt ſtil, ende onderdanigh, gelijk in de Romeynſche Hiſtorie van *T. Livius* te leſen is. Soo ſiet men oock dat de vruchtbaerheyt ofte d'onvruchtbaerheyt van een Lantſchap, de natuerlijke inclinatie ende genegentheyt van den Hemel eenighſins verandert. Daerom ſeyde den vermelten *Livius*, dat de Luyden van een vet ende weligh lant door de banck loomende plomp zijn. Integendeel maect de magerheyt, ende onvruchtbaerheyt van een Lant de in-woonders door noot ſober, ende daerom gaeu, neerſtigh, ende ſorghvuldigh; gelijk waren die van Athenen, alwaer de ledigheyt met de doot geſtraft werde. De onvruchtbaerheyt was mede oorſaeck dat Athenen ſoo groot ende vol volck was, het welck oock aen ander ſteden gebeurt. Want de vyanden en willen ſoo niet aen een dor ende mager lant, en het volck levende in ruſte vermeerdert, ende is genootſaeckt handel te drijven ende te arbeyden. Soo ſien wy dat *NoreMBERGH*, het welck op een ſeer onvruchtbare plaetſe leyt, de grootſte ſtadt van't Rijk is, ende vol van de beſte Konſtenaers van de Werelt, ghelijck oock zijn de ſteden *Limoges* in Vrancrijk, *Gent* in Vlaenderen, *Genua* in Itaëlien. Ende gelijk men ſiet dat in een dor ende woefl lant, dat

vol

vol klippen ende bosschen is, de lieden woest ende wilt van manieren zijn, oock argh, behendigh, ende gaeu van verstant: soo zijn mede haer Lichamen hart, en sterck tot allen arbeyt. Oft nu beter is een stadt te bouwen in mager, ofte in vet Lant, siet daer van het 5. discours van het 12. Boeck, in Italiaens over *Tacitum* gheschreven by *Scipione Amirato*.

Die aen de Zee woonen, zijn wat gematiger van complexie, soo even-wel dat de wermte de overhant heeft. Want de plaetsen aen de Zee-kant, zijn warmer, als die binnen in't Lant leggen.

De alderquaetste woonplaetsen zijn ontrent moerassen, ende vuyle ende stinckende wateren. Want moerassen, poelen, stil-staende vvateren, ofte die heel sacht loopen geven somers, werme dampen op, ende hangen s'vvinters vol kouwe nevel ende vvoolcken, de welcke indiense door de kracht van ghesonde vvinden niet wech-gedreven en werden, brengen het vee ende den mensche de pest aen: en doen oock kleyne ende scherp-bijtende vliegkens groeyen, die met groote menighre ons bestormen. Daer beneffens groeyen in alle moerassen vorssen, aelen, padden, slangen, ende diergelijcke quade gedierten, de vvелcke de vvintersehe vochtigheyt in de Somer mischende, de moerasschen door de hitte verdrooght zijnde, de Lucht vierigh maken, ende met feninigheyt ontfeken: waer uyt veel verborge ende besmettelijcke sieckten voort-komen.

Die in't *Oosten* woonen, zijn de aldergesontste: vvant haer vvermte ende kouwigheyt, ghelijck *Hippocrates* schrijft, is gematight. Daer by hebbense, seyt

seyth y, klaer, suyver, vvel-ruyckent, ende liefelijck vvater, om dat de op-gaende Son het selve verbetert. De luyden zyn daer van fraeye ende blofende koleur, om datse van binnen het beste bloet hebben. Want de koleur van buyten is een seker teecken van de humeuren, hoe se van binnen gestelt zyn, gelijk *Galenus* betuyght in syn uytlegginge op de tvveede kort-bondige spreucke van *Hippocrates* in't eerste Boeck. Sy hebben een klare ende klinckende stemme, om de goede gestaltenis van de deelen door de vvclcke het geluyt schiet: sy zyn vier-schoren ende gematight van Lichaem, om de gematigheyt van't Lantschap. De welcke alsoofse de Lenten aldergelijckst is, ende in de ghegematigheyt van hitte ende koude getempert, soo moet volgen datse Menschen van de beste nature voort-brenght: ende derhalven al dat daer groeyt van koren, vruchten, plantsoenen, vee, gesteeften moet in den eersten graed van goetheyt gestelt vverden, volgens het getuygenisse van *Hippocrates* in syn meer-gemelt Boeck van de Lucht, Wateren ende Plaetschen. Daer vallen vveynigh sieckten, ende die niet doodelijck: soo dat de Menschen aldaer in een voorspoedige ghesontheyt langh leven. Voor foodanigh, te vveten, voor het alder gematighste Landt, vvert gehouden t'gene dat onder de Linie ley, recht in't midden tusschen beyde de polen, hoe vveld daer vele Schrijventen tegen zyn. Den Prince onder de Arabische Medicijns *Avicenna* leert sulcx met klare vvoorde. Maer *Aristoteles* 2. Meteor. 5. ende *Averroës* in Comm. & 2. Coll. ult. zyn soo verre hier van, dat foodanighe plaetse de bequaemste

quaemste soude zyn om te bewoonen, datse seggen dat men daer geenſins woonen en kan. Het welck *Averroës* met vele redenen ſoeckt te bevestigen: maer alſoo de ſelve volkomentlijck weder-leyt zyn van *Manardus* 7. *Epist. Med.* 1. ende datse oock ſtrijden tegen de eervarentheyt, ſoo en iſt niet noodigh van de waerheyt hier over langh te diſputeren. Het is kennelijck uyt de vaert van ons ende de *Portugiſſen*, dat onder de Linie groot volck woont, ſeer rijke ende groote eylanden leggen, ende daer heel gheſonde Lucht is, te *Samatra* inſonderheyt, 'tvelck om hare groote eertijts voor een ander werelt gehouden vverde, *Plin.* 6. *Nat.* 22; ende *Zeilan*, vyaer van *Ludovicus Romanus* ſchrijft 6. *Navigat.* 4. dat het leyt, onder de Linie, ende van ſoo goede ende gematighde Lucht is, dat het ſchijnt daer al-tijt Mey te vveſen. In dit Eylant, ſeydt hy, dat de in-vvoonders noyt hitte, noch koude en voelen. De ſelfde getuyghet 2. *Navig.* 9. van *Reamen*, een ſtadt in geluckigh Arabien op het Ooſten ghelegen een vveynigh bovē de Linie, hebbende het vruchtbaerſte aertrijck, ende de gematighſte Lucht, dat de luyde aldaer over de hondert ende veertigh jaer geluckelijck leven. Dat *Cancieten* ſoo getempeert is, dat men daer Somers over geen hitte, noch 's Winters over de kouw niet en klaeght, vvert getuyghet by *Columbus* in het hondert ende thiende Capittel van ſyn Reyſen, ende dat daer goede, eenvoudige, ende oprechte Luyden vvoonen. Het vvelck al te ſamē eē groote gematigheyt van't Lant beteyckent. Daer nochtans dat Eylant onder den Circkel *Capricornus* leyt, al waer meer hitte als onder de Linie

S

be-

behoorden te vvesen. Het vvelck oock van't Lant *Parias* ghenoecht, *Americus Vespuccius* schrijft in't eerste Boeck van syn Reyzen. Daer de Luyden, na de getuygenis van andere, over de hondert ende vijftigh jaren leven. Die oock seggen datter onder de Linie wel gevvoont vvert, ende geen groote ongematigheyten is, maer dat die Landen meer na de hitte als na de kouw hellen, om dat twee-mael des jaers de Son aldaer recht boven den top staet, ende haer stralen recht neder-schiet, vvaer deur die Landen nootzakelijck seer moeten verhitten. Dit zy genoegh van de vvooninge onder de Linie.

Die in't **Westen** vvoonen, leven heel ongesont, om dat soodanige Steden de gesonde vvinden die, uyt het Oosten vvaeyen niet en hebben, ende voot de heete vvinden open leggen. Dese hebben geen klaer, maer dick vvater, om dat de Son in die plaetsen de Lucht lancksaem verlicht, vvaer door de vvateren nootzakelijck dick blijven. Ende in de Somer vvaeyen koele vvinden, ende den dou valt: dan de Son verbrant de Luyden, waerom sy quaet van koleur, ende ongesont van Lichaem werden. Sy trecken dicke, grove, ende onsfuyvere Lucht, om dat de selve niet veel vande Son verklaert, noch van de Noordsche vvinden door-waeyt en vvert. Waerom de mensche aldaer lichtelijck heesch ende haersch van stem zyn, ende veel sinckingen, ende verdervingen onderworpen.

H E T